

Dokumentum

Kisebbségi oktatásfejlesztési program

- Célok és eszközök -

A magyarországi nemzeti és etnikai kisebbségek legsúlyosabb jelenkori problémája oktatási rendszerük elégtelensége és fejletlensége. A különböző kisebbségi szervezetek által megfogalmazott igényeknek és a Kormány programjában megfogalmazott prioritásoknak megfelelően a Művelődési és Közoktatási Minisztérium kisebbségekkel kapcsolatos legfontosabb feladata egy középtávú oktatásfejlesztési program kialakítása és végrehajtása. A program kapcsolódik az MKM közoktatási és felsőoktatási fejlesztési programjához, valamint figyelembe veszi az 1993. évi LXXVII. törvény által biztosított kisebbségi jogrendszerből fakadó követelményeket.

Mivel a kisebbségi oktatásfejlesztési program nem alkotható meg, illetve nem valósítható meg, ha nem az abban érdekelt széles körű egyetértésén alapszik, szükséges, hogy kidolgozása során folyamatos legyen a kisebbségi szakmai és érdekvédelmi szervezetek és a kormányzat közötti párbeszéd az érvényesítendő elvekről, a követendő célokról és a lehetséges eszközökről. A Művelődési és Közoktatási Minisztérium Kisebbségi Főosztálya minden érdekelt szervezet és intézmény számára biztosítani fogja a legszélesebb nyilvánosság mellett zajló konzultáció lehetőségét. A program összeállítása során figyelembe vettük az 1994 decemberében és 1995 januárjában lefolytatott viták tapasztalatait és a különböző kisebbségi szervezetek ajánlásait.

1. Stratégiai célok

1. A kisebbségi oktatási program szerint oktató iskolákban meg kell teremteni a versenyképes általános, szak- és elitképzés feltételeit. A kisebbségi iskolákban támogatni kell az oktatás tartalmi fejlesztésére irányuló innovációs kezdeményezéseket, abban az esetben is, ha azok nem a szűken értelmezett kisebbségi oktatás fejlesztésére irányulnak.

2. A közoktatás szervezetében kisebbségi oktatással rendelkező nagyobb nemzeti kisebbségek (horvátok, németek, románok, szerbek, szlovákok, szlovének) óvodáiban és iskoláiban biztosítani kell a feltételeit annak, hogy megállítható legyen a nemzetiségi oktatás nyelvi és tartalmi visszafejlődése, s hogy az országos önkormányzatok oktatásfejlesztési stratégiáinak megfelelően a nyelvoktató oktatás kétnyelvűvé, a kétnyelvű oktatás tannyelvűvé legyen fejleszhető.

3. Biztosítani kell a kisebbségi oktatási program alapján oktató intézményekkel nem – vagy alig – rendelkező kisebb nemzeti kisebbségi csoportok (bolgárok, görögök, lengyelek, örmények, ruszinok, ukránok) számára kisebbségi oktatásuk kialakításának feltételeit.

4. Egy a cigánység helyzetéből kiinduló átfogó cigány oktatásfejlesztési program elkészítése és megvalósítása.

5. Interkulturális oktatási programok kifejlesztésével és bevezetésével a közoktatás teljes vertikumban biztosítani kell a kisebbségi kultúrák megismertetését és erősíteni kell azok elfogadását.

A Művelődési és Közoktatási Minisztérium kisebbségi oktatásfejlesztési programjának részletes kidolgozása és megvalósítása során biztosítani kell

- a kisebbségek, az iskolák és a szülők autonómiájának tiszteletben tartását, valamint
- a kisebbségi oktatással kapcsolatos állami feladatvállalás körének pontos kijelölését.

Ennek megfelelően a program abból indul ki, hogy a kisebbségi oktatással kapcsolatos stratégiai döntések meghozatala, valamint az egyes oktatási intézményekben zajló oktatás típusá-

* Az itt közölt dokumentumot a Művelődési és Közoktatási Minisztérium Kisebbségi Főosztálya 1995 februárjában állította össze.

nak kiválasztása az országos kisebbségi önkormányzatok, az iskolafenntartók, az egyes települések kisebbségi közösségei, az iskolák és a szülők közötti „alku” eredményeképpen kell hogy megtörténjen. A művelődési kormányzat csupán közvetítőként és kizárólag konfliktusok esetén lesz aktív szereplője e döntések kiérlelését szolgáló párbeszédnek.

Mindezek alapján a művelődési kormányzat feladata,

– hogy biztosítsa a feltételeit annak, hogy a kisebbségi kulturális autonómia körében, az iskolákat fenntartó intézményekben s magukban az iskolákban megalapozott döntések születessenek, s

– hogy a megszületett döntéseknek megfelelő oktatásfejlesztéshez rendelkezésre álljanak a szükséges feltételek.

2. Eszközök és közszolgáltatások

A program a következő kérdésekkel kapcsolatos állami feladatok ellátására terjed ki:

Jogi szabályozás.

Tartalmi fejlesztés.

Tankönyvfejlesztés, -kiadás és -terjesztés.

Pedagógusképzés és -továbbképzés.

Szakszolgáltatások intézményrendszerének átszervezése, működtetése.

Információs szolgáltatások.

Államközi egyezmények.

Finanszírozás.

Önálló cigány oktatásfejlesztési program.

A kisebbségi jogok képviselését és érvényesítését biztosító formális keretek kialakítása.

2.1 Jogi szabályozás

A közoktatási törvény módosításával a kormányzat a korábnál kedvezőbb jogi környezetet biztosít a kisebbségi oktatás számára. Az intézményi és tartalmi értelemben egyaránt sokszínű közoktatási rendszer elismerése megkönnyíti, hogy a magyarországi kisebbségek sajátos helyzetüknek és igényeiknek megfelelő oktatási hálózatot alakítsanak ki. Az állami tartalmi szabályozás kizárólagosságának megszűnése lehetővé teszi a kisebbségek kulturális autonómiájának érvényesülését a közoktatásban. Az új törvény elkészült tervezete garanciákat tartalmaz a kisebbségi tanterv szerint oktató önkormányzati és kisebbségi önkormányzati fenntartású óvodák és iskolák finanszírozására és önállóságuk megőrzésére.

2.2 Tartalmi fejlesztés

A tartalmi szabályozás új rendszere abból indul ki, hogy a nemzeti és etnikai kisebbségek oktatása a magyar közoktatási rendszer része. A tartalmi szabályozásnak biztosítania kell a kisebbségi oktatásban részt vevők esélyegyenlőségét, ugyanakkor lehetővé kell tennie a sajátos kisebbségi célok (a nyelv és kultúra továbbörökítésének, az *önazonosság megőrzésének*) megvalósítását. Ennek megfelelően a NAT tantervi követelményei minden, így a kisebbségi tanterv szerint oktató iskolákra is kötelezőek lesznek. A NAT tantervi követelményeiben érvényesülni fognak a multikulturalizmus elvei, hangsúlyos elemként jelenik meg a Magyarországon élő kisebbségek kultúrája és történelme.

A Nemzeti alaptanterv a nemzeti és etnikai kisebbségek oktatásáról szóló részében meg fogja határozni a különböző kisebbségi oktatási típusok (nyelvoktató, kétnyelvű és tannyelvű oktatás) nyelvi és tartalmi minimumkövetelményeit. Mivel a nemzeti kisebbségek oktatása az elmúlt évtizedekben lezajlott erőteljes nyelvi asszimilációs folyamatok hatására – kisebbségenként és helyi közösségenként változó mértékben – az anyanyelvi oktatás és az idegennyelv-oktatás egy sajátos kombinációjává vált, a nyelvi tudásszinttel kapcsolatos követelményeket képzési szintenként kell megállapítani. Minden oktatástípusban szerepelni fog a követelmények között a népismeret tantárgy oktatása. A kisebbségi oktatás körében elismert oktatási formává válhatnak a

többséghez és valamely kisebbséghez tartozó tanulók számára együtt szervezett interkulturális oktatási programok.

A kisebbségi oktatási programok az iskolák helyi tantervein alapszanak. A helyi tantervek elkészítésének segítése érdekében kisebbségenként és oktatástípusonként óvodai mintaprogramok és iskolai mintatantervek készülnek. A művelődési kormányzat támogatni fogja a tanterv és programiac kiépülését, alternatív és interkulturális tantervek készítését, az ezeken alapuló egységes programcsomagok (tanmenetek, tankönyvek, tanári kézikönyvek, oktatási segédesszközök stb.) kifejlesztését, valamint ki fogja dolgoztatni a kisebbségi oktatás új vizsga- és értékelési rendszerét (nyelvi és kulturális tudásszintmérések, sztenderdizált vizsgák stb.). A kisebbségi oktatás fejlesztésének és innovációjának támogatására a tárca gyakorló pedagógusok és a különböző szakszolgálatok munkatársai számára tanterv- és programfejlesztési továbbképzéseket szervez.

2.3 Tankönyvfejlesztés, -kiadás és -terjesztés

A Köznevelési Tanács Nemzetiségi Albizottsága befejezte a forgalomban levő kisebbségi tankönyvek felülvizsgálatát. (A felülvizsgálat eredményei tükröződnek az 1995. évi ajánlójegy-zékben.) 1995 első negyedévében az MKM ki fogja dolgoztatni egy kisebbségi tankönyvfejlesztési terv elveit és szempontrendszerét, majd kisebbségenként és oktatástípusonként el fogja készíttetni a tankönyvfejlesztési terveket. E tervek fogják meghatározni, hogy milyen tantárgyak esetében lesz mód külföldről behozott vagy magyar nyelvről lefordított tankönyvek használatára. A fejlesztési tervek elfogadásáig minden engedélyezésre benyújtott kézirát caupán segédkönyvvé lesz nyilvánítható.

Az új tankönyveknek az elfogadott mintatantervek alapján történő kifejlesztésére és kiadására a Művelődési és Közoktatási Minisztérium kiadók számára nyílt pályázatokat fog meghirdetni. Legkésőbb a tankönyvfejlesztési tervek elkészüléséig ki kell alakítani a kisebbségi tankönyvek engedélyezési eljárásának új rendszerét. Létre kell hozni egy hatékonyabb és gyorsabb tankönyvterjesztési rendszert. Meg kell vizsgálni egy Kisebbségi Könyvesház létrehozásának lehetőségeit, melyben az anyanyelvű könyvek és sajtótermékek árusítása és terjesztése mellett a terjesztői hálózattól függetlenül is hozzáférhetőek lennének a kisebbségi oktatásban használt tankönyvek.

2.4 Pedagógusképzés és -továbbképzés

A Művelődési és Közoktatási Minisztérium kisebbségi pedagógusképzéssel kapcsolatos javaslatait részben a kisebbségi oktatási intézmények várható pedagógusszükségletének, részben pedig a képzés jelenlegi rendszeréről megrendelt elemzés ismeretében fogja kialakítani. A kialakult finanszírozási rendszernek megfelelően az új képzési formák elindítását a művelődési tárca erre a célra különített pénzéből közvetlenül fogja támogatni.

Mivel a magyar felsőoktatás nem vállalhatja a kisebbségi oktatás teljes pedagógusszükségletének megfelelő oktatást, meg kell teremteni a vendégtanárok és nyelvi lektorok az eddigiéknél nagyobb számú alkalmazásának feltételeit, s ösztöndíj-lehetőségeket kell biztosítani az anyaországok felsőfokú intézményeiben való továbbtanuláshoz. Az országos kisebbségi önkormányzatokkal és a magyarországi egyetemekkel és főiskolákkal együttműködve ki kell szélesíteni a már gyakorló pedagógusok továbbképzésének lehetőségeit.

2.5 Háttérintézmények

Elkészült az MKM háttérintézményeiben (MMI, OKI, OKSZI) működő nemzeti és etnikai kisebbségi osztályok, valamint a tanügyigazgatás szervezetében kialakított kisebbségi csoportok szervezeti átvilágítása. Az erről szóló jelentés alapján a Kisebbségi Főosztály elkészíti átszervezésükről szóló javaslatát.

Az átszervezés során biztosítani kell a kisebbségi kulturális autonómia érvényesülését, a tanügyigazgatás új rendszerén belül a kisebbségi oktatással kapcsolatos sajátos feladatok ellátását, a háttérintézményekben pedig meg kell teremteni az új típusú feladatok (például interkultu-

rális oktatási programok fejlesztése) ellátásának feltételeit. A minisztérium háttérintézményeiben a „nemzetiségi alapon” szerveződő feladatellátás mellett erősíteni kell a szakmai követelmények érvényesülését. Az intézményi finanszírozás minimumának biztosítása mellett a háttérintézményekben ellátott tevékenységeket elsősorban feladatfinanszírozás keretében kell biztosítani.

Az áll szervezés során megvalósítandó legfontosabb feladat három tevékenységi kör elválasztása. Ezek:

(1) A kisebbségi önkormányzatiság keretei között megszervezhető feladatok.

(2) Az országos kisebbségi önkormányzatokkal folyamatosan együttműködő minisztériumi háttérintézményekben elvégezhető feladatok.

(3) Az egységes magyar oktatási szakigazgatási rendszerbe integrált kisebbségi pedagógiai szakszolgálat, oktatásértékelési és ellenőrzési rendszer.

2.6 Információs szolgáltatások

A kisebbségi oktatás fejlesztéséhez szükséges közszolgáltatások tervezése, valamint a fejlesztésben érdekelt különböző intézmények (fenntartók, kisebbségi önkormányzatok) információs igényei szükségessé teszik a kisebbségi oktatásról szóló helyzetkép s a legfontosabb szereplők törekvéseinek felmérésén alapuló „prognózis” elkészítését. Ennek érdekében a Kisebbségi Főosztály több vizsgálat elkészítését rendelte meg:

(1) Reprezentatív szociológiai vizsgálat készül a nagyobb nemzeti kisebbségekhez tartozó szülőfölknek a kisebbségi oktatással szembeni elvárásairól.

(2) Elkészül a kisebbségi tanterv szerint, illetve a 10 százaléknál nagyobb arányban cigány tanulókat oktató intézményeknek (óvodák, általános és középiskolák) az oktatás minden fontos feltételére kiterjedő vizsgálata, valamint az intézményvezetők fejlesztésre vonatkozó elképzeléseinek a felmérése.

(3) Elkészül egy átfogó vizsgálat a kisebbségi pedagógusképzés jelenleg működő rendszeréről s a kisebbségi közoktatás pedagógusszükségleteiből kiinduló fejlesztésének lehetőségeiről.

A leendő Közoktatási Értékelési Központ keretei között és a megyei pedagógiai intézetekben meg kell teremteni a kisebbségi oktatás egységes információs és értékelési rendszerének működtetési feltételeit. Ki kell alakítani a kisebbségi oktatás információs és kutatási bázisát. E szervezeteknek folyamatosan mérniük kell a kisebbségi program szerint oktató iskolákban a pedagógiai munka hatékonyságát és a pedagógusigények alakulását.

2.7 Államközi egyezmények

Át kell tekinteni a Magyar Köztársaság és a magyarországi kisebbségek anyaországai közötti államközi egyezményeket, s az országos kisebbségi önkormányzatok bevonásával elő kell készíteni a lejárt vagy a közeljövőben lejáró kulturális és oktatási megállapodások megújítását. A hazai kisebbségek oktatásának szükségleteiből kiindulva kezdeményezni kell az anyaországokban folyó felsőfokú képzési lehetőségek kiszélesítését, a Magyarországon dolgozó vendégtanárok, nyelvi lektorok és vendégtanári instruktorok számának növelését, valamint tankönyvek, kézikönyvek és oktatási segédanyagok cseréjének biztosítását. Az államközi egyezmények megújításakor elsősorban az intézmények közötti közvetlen kapcsolatok kiszélesítését kell támogatni.

2.8 Finanszírozás

A kisebbségi oktatás tartalmi fejlesztésének biztosítása érdekében a Művelődési és Közoktatási Minisztérium elkülönített forrásokat biztosít feladatfinanszírozás keretében támogatott célokra (például tanterv- és programfejlesztés), s pályázat útján támogatni fogja a kisebbségi oktatással (is) foglalkozó iskolákon belüli tartalmi innovációt, valamint a kisebbségi tankönyvek fejlesztését.

A kisebbségi oktatás kiegészítő normatív támogatásának rendszeréről elkészült elemzés alapján a Kisebbségi Főosztály elkészíti a jelenleginél célzottabb, hatékonyabb, ellenőrzöttebb, a különböző kisebbségi oktatási típusok valóságos pluszköltségeit elismerő kiegészítő finanszírozási rendszerről szóló javaslatát. A közoktatási törvény módosítása során biztosítani kell, hogy

kialakuljanak a kisebbségi önkormányzati fenntartású iskolák működését biztosító állami finanszírozás feltételei.

A hároméves kisebbségi oktatásfejlesztési program keretében meg kell teremteni a megvalósításhoz szükséges egyszeri beruházások pénzügyi fedezetét. Ezek a következők:

(1) biztosítani kell a magyar közoktatási intézményrendszerben kisebbségi oktatással nem rendelkező kis létszámú nemzeti kisebbségek iskoláinak megteremtését;

(2) biztosítani kell az iskolaszervezeti változásokhoz kapcsolódó beruházások, valamint a kisebbségek jogairól szóló törvény alapján felmerülő tanterem-fejlesztési igények kielégítése költségvetési támogatásának forrásait;

(3) a kisebbségi program szerint oktató iskolák felszereltségének javítása érdekében biztosítani kell a forrásokat egy nyelvi laboratórium program finanszírozásához.

(Ezek a fejlesztések nem tartalmazzák a cigány oktatásfejlesztési program megvalósításához szükséges beruházásokat.)

A kisebbségi oktatásfejlesztési program (ezen belül a cigány oktatásfejlesztési program) költségeinek biztosítása érdekében a Művelődési és Közoktatási Minisztérium 1995 második felében kormány-előterjesztést készít és terjeszt elő.

3. Önálló cigány oktatásfejlesztési program

A kisebbségi oktatásfejlesztési program minden eleme értelemszerűen vonatkozik a magyarországi cigányság oktatására is. Mindazonáltal a cigányság oktatásának sajátosságai és súlyos helyzete indokoltá teszi a speciális, csak a cigányságot sújtó problémák kezelésére hivatott önálló oktatásfejlesztési program elkészítését. A cigány oktatásfejlesztési program szorosan kapcsolódik a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Hivatal által elkészítendő cigány válságkezelő programhoz.

A cigány oktatásfejlesztési program legfontosabb stratégiai célja az, hogy biztosítsa az alsó és felső középfokú oktatásban (12–18 életév között) részt vevő cigány tanulók arányának nagyságrendekkel való növekedését. (Ez összhangban van az MKM közoktatási fejlesztési stratégiájának legfontosabb célkitűzéseivel.)

A cigány oktatásfejlesztési program fő elemei a következők:

(1) Azon cigány csoportok számára, akik ezt igénylik (nem tekintik szegregációnak), lehetővé kell tenni önálló kisebbségi oktatási intézmények létrehozását. A Művelődési és Közoktatási Minisztérium támogatni fogja a pécsi Gandhi Gimnázium felépítését, s meg kell vizsgálni egy új „hat és fél” osztályos cigánygimnázium létrehozásának lehetőségeit.

(2) Ki kell alakítani az általános iskola befejezését és a középiskola elvégzését segítő országos tehetséggondozó és kollégiumi rendszert.

(3) Közoktatási és felsőoktatási ösztöndíjrendszert kell kialakítani cigány tanulók számára. Cigány származású főiskolai és egyetemi hallgatók részére ki kell alakítani egy tanulmányi szerződéseken alapuló felsőoktatási hitelkonstrukciót.

(4) Ki kell dolgozni a cigányság munkaerő-piaci szegregációját és iskolázottsági lemaradását egyaránt enyhíteni képes szakképzési programot.

(5) A művelődési kormányzat támogatni fogja közoktatási interkulturális oktatási programok kialakítását és bevezetését.

(6) A művelődési kormányzat kezdeményezni és támogatni fogja a főiskolai és egyetemi pedagógus- és szociálmunkás-képzésben részt vevők ciganológiai oktatását, valamint a gyakorló pedagógusok, önkormányzati és egészségügyi alkalmazottak, továbbá a munkaügyi központok szakembereinek ciganológiai továbbképzését.

A cigány oktatásfejlesztési program egyes csomóponti problémáiról e kérdések szakértőitől elemzéseket és javaslatokat tartalmazó tanulmányok elkészítését rendeltük meg. A program első, széles körű vitára alkalmas változata 1995 első felében készül el.

4. Kisebbségi jogok érvényesítése

A megalakuló országos kisebbségi önkormányzatok számára – a Kisebbségi Főosztály munkatársai és a kisebbségi vezetők közötti napi munkakapcsolaton túl – biztosítani kell, hogy formális csatornákon keresztül érvényesítsék sajátos szempontjaikat és gyakorolják törvényes jogaikat. Ennek érdekében a közoktatási törvény módosítása során lehetővé kell tenni, hogy az országos kisebbségi önkormányzatok tárgyalódelegációja önálló oldalként jelenhessen meg a Közoktatás-politikai Tanácsban. A közoktatásról szóló törvény módosítása után a Köznevelési Tanács Nemzeti Albizottsága megszűnik. Helyébe az országos kisebbségi önkormányzatok által javasolt pedagógiai szakértők közül a művelődési és közoktatási miniszter által felkért tagokból álló tanácsadó testület lép, melynek titkársági feladatait a Kisebbségi Főosztály látja majd el.

Az országos kisebbségi önkormányzatok egyetértési jogának gyakorlását biztosítani kell:

- (1) a tankönyvfejlesztési tervek elfogadásában,
- (2) a népismeret tantárgy tantervi követelményeinek megállapításában,
- (3) a nyelvtanító, kétnyelvű és tannyelvű oktatás minimumkövetelményeinek megállapításában,
- (4) a különböző kisebbségi programoknak az MKM ajánlólistájára való felkerülésével kapcsolatos döntésekben.

Borsós Melinda a baktakéki általános iskola tanulója